

Hodnocení žáků ve škole

Lenka Hloušková, Markéta Klusáčková

Průvodce studiem

Obsahem tohoto modulu jsou rozmanité způsoby hodnocení žáka ve škole.

Seznámíte se s pojmy: hodnocení, zkoušení, záměrné hodnocení, bezděčné hodnocení, formativní hodnocení, kritériální hodnocení, normativní hodnocení, standardizované hodnocení, klasifikace, slovní hodnocení, sumativní hodnocení, průběžné hodnocení.

Po prostudování textu a relevantních dokumentů byste se měli orientovat v tom, jaké druhy hodnocení můžete využít a v jakých situacích (či případech) jsou vhodné.

Studium samotného textu modulu vám zabere asi 50 minut/hodin. Na pročetí odkazovaných dokumentů (příloh či dalších doplňkových materiálů) budete potřebovat přibližně další 1 hodinu.

Školní hodnocení

Hodnocení je nedílnou součástí výuky, ale současně procesem, který přináší celou řadu konfliktů mezi jednotlivými učiteli i mezi učiteli a rodiči. Smyslem hodnocení však je náprava či zlepšení aktuálního stavu. V obecné řeči znamená hodnotit porovnávat „něco“ s „něčím“, „někoho“ s „někým“ nebo rozlišovat „lepší“ od „horšího“.

Školní hodnocení se liší od běžného hodnocení především prostředím, kde probíhá (škola, třída), a procesem, ke kterému se vztahuje (výuka). Školní hodnocení je tedy chápáno jako proces, ve kterém učitel (několik učitelů) posuzuje výkony žáka. Obvykle hodnotí vědomostní úroveň žáka, jeho učební činnosti, ale také projevy a výsledky žákovy učební činnosti. Zjednodušíme-li to, školní hodnocení vyjadřuje učitelův soud o práci, chování a výkonu žáka.

Podoba školního hodnocení se odvíjí od charakteru a cíle výuky. V případě, že cílem výuky je „něco někoho naučit“ a výuka má charakter předávání poznatků, pak se hodnocení

odvíjí od průběhu zkoušení. Obvykle bývá tato varianta hodnocení součástí výuky, ale v principu může probíhat nezávisle na výuce. V případě, že cílem výuky je změna dosavadního vědění a výuka probíhá v podobě navozování změn u žáka, pak hodnocení je součástí výuky a nabývá např. podoby zpětné vazby nebo kriteriálního hodnocení .

Funkce hodnocení

Hodnocení má několik funkcí, které je dobré si uvědomovat. Mezi základní funkce hodnocení, patří následující tři:

- **motivační funkce**, která souvisí s emociální stránkou jedince (Př. 😊 Děkuji, že jsi mi donesl do třídy mapu. Jsi hodný!). Tato funkce se týká citů a prožitků, jak hodnoceného žáka, tak i učitele, a je velice obtížné a eticky problematické s touto funkcí zacházet.
- **poznávací funkce**, která souvisí s intelektuální stránkou hodnocení. To znamená, že hodnocení umožňuje proniknout ke smyslu, významu a důležitosti toho, co žáka či učitele obklopuje (Př. 😊 Co se ti na tělocviku líbí? 😞 Nejsem spokojená s tvým diktátem, protože v něm máš hodně chyb.).
- **funkce konativní**, souvisí s lidskou vůlí k činu, což znamená, že hodnocení směřuje k aktivnímu působení na skutečnost, ke změně skutečnosti (Př. 😊 Co budeš dělat proto, abys měl méně chyb v diktátu?)

Mezi další funkce můžeme zařadit **orientační funkci**, která slouží k orientaci v sociální atmosféře třídy a v osobnostech žáků. Učitel si všímá a vyhodnocuje, jak na hodnocení reaguje jedinec, ale i třída a to mu může pomoci při rozhodování o jeho další činnosti. Jako další funkci můžeme uvést **didaktickou funkci** hodnocení. Hodnocení poskytuje zpětnou vazbu nejen pro žáka, ale také pro učitele, jako reflexe výuky a na základě toho učitel např. vybírá učivo nebo plánujeme výuku. Hodnocení má také „**oficiální funkci**“. Hodnocení provádí učitel mj. i proto, aby žák mohl procházet školskou soustavou.

V závislosti na těchto funkcích se mění i činnost učitele. Tyto souvislosti se snažíme zachytit v následující tabulce.

Tabulka č. 1 Orientační, didaktická a oficiální funkce hodnocení ve výuce

	Orientační funkce	Didaktická funkce	Oficiální funkce
Cíl hodnocení	Poskytnout učiteli rychlou orientaci v sociální atmosféře třídy, přinést informace o osobnostech žáků	Zajistit výběr učiva, plánování výuky, poskytovat zpětnou vazbu při reflexi výuky, rozřadit žáky do výkonnostních skupin pro účely výuky	Splnit úřední požadavky
Čas hodnocení	Zejména v prvních týdnech výuky	Denně v průběhu školního roku	Opakovaně v průběhu školního roku
Způsob záznamu	V paměti učitele, příležitostné poznámky	Přípravy na hodiny	Formalizované záznamy do klasifikačního zápisníku, do žákovské knížky, na vysvědčení

Zdroj: Slavík (1999), upraveno Klusáčková, M.

Aktéři školního hodnocení

Na první pohled se může zdát, že aktérem školního hodnocení je pouze učitel a žák a to ve vztahu, že učitel hodnotí žáka. Není tomu tak. Aktérů školního hodnocení je celá řada. Jsou jimi rodiče, další odborníci (např. psychologové, speciální pedagogové), asistenti učitele, ředitel školy, inspektoři apod. několik. Je dobré taky vědět, že v rámci školního hodnocení se nehodnotí pouze žák, ale hodnotí se také i učitel, jeho práce ve výuce, jeho příprava na výuku, používané pomůcky, atd. Hodnotí se i vlastní výuka, kam spadá například atmosféra ve výuce, podpora kooperace žáků, podpora názorů žáků, způsoby výuky, metody používané ve výuce apod. Nesmíme ale zapomenout také na to, že jak učitel, tak žák hodnotí i sami sebe.

To, jaké vztahy v rámci školního hodnocení existují, ukazuje tabulka č. 2. Zajímavostí může být, že učitel (na rozdíl od žáka), obvykle nemívá zpětnou vazbu od jiného učitele, který by byl účastníkem výuky. Naopak docela běžné je, že žák je hodnocen i svými spolužáky (záměrně či nezáměrně, s didaktickými záměry nebo bez nich).

Tabulka č. 2 Kdo koho hodnotí v rámci výuky

	Učitel	Žák	Rodič	Jiný profesionál
Hodnotí žáka	Ano	Ano	Ano	Ano
Hodnotí učitele	x	Ano	Ano	Ano
Hodnotí sám sebe	Ano	Ano	x	x
Hodnotí výuku	Ano	Ano	Ano	Ano

Zdroj: Meighan, R. (1993) In Slavík (1999), upraveno Klusáčková, M.

Rozšiřující literatura:

KOLÁŘ, Z, ŠIKULOVÁ, R. *Hodnocení žáků*. Praha: Grada, 2005.

Kontrolní úkoly

1. Co je předmětem školního hodnocení?
2. Jaké funkce hodnocení byly pro Vás nové?
3. Kdo v rámci výuky hodnotí?

***Poznámka:** Vyřešením úkolů se připravujete nejenom na výkon svého (budoucího) povolání, ale tyto úkoly mohou být také součástí zkoušek (přesněji otázek) v rámci Vašeho studia.*

Typy hodnocení

Školní hodnocení dělíme na dva základní typy. Jedná se o **standardizované hodnocení** a **subjektivní hodnocení**. V rámci školního prostředí je nutné, aby se oba typy vzájemně prolínaly a doplňovaly.

❖ *Standardizované školní hodnocení*

Základem standardizovaného hodnocení jsou testy. Tyto testy jsou nejen nástrojem pedagogicko - psychologické diagnostiky žáka, ale i prostředkem porovnávání školních výkonů jednotlivých žáků.

Přestože se testové metody neustále zdokonalují, ale jejich výpovědní hodnota je omezená. Samotné testy nemohou nahradit komunikaci mezi učitelem a žákem, která by měla být součástí vlastního procesu hodnocení. Proto je nutné, aby učitel nesděloval pouze výsledky, ale interpretoval je s ohledem na širší souvislosti.

❖ *Subjektivní hodnocení*

Dá se říci, že subjektivní hodnocení patří do souboru profesních kompetencí učitelů. Důležité u tohoto typu hodnocení je, že má v první řadě sloužit žákovi k tomu, aby mu pomáhalo při jeho práci ve škole. Na základě učitelova subjektivního hodnocení se žáci učí hodnotit, a to jak sebe samého, tak i své okolí. Tím přechází hodnocení z pozice „prostředek výuky“ do pozice „cíl výuky“. Je nutné myslet na to, že subjektivní hodnocení může svými důsledky pomoci žákovi ve zlepšování svých výkonů, ale může i ublížit. Proto je zde důležitá schopnost učitele vnímat osobnost žáka.

Když hodnotíme, musíme si dát pozor na jednostrannost, uspěchanost a další možné zdroje zkreslení. Příkladem takového zkreslení může být například *černobílé vidění*, které se projevuje u učitele se sklonem k vyhraněným soudům buď kladným nebo záporným (Př.

☹ Po napsání diktátu: *Ten diktát jsi napsal zase hrozně. X V tom diktátu jsi měl opět hodně hrubek, ale úpravou máš moc pěknou.*) Nebo také *halo-efekt*, kdy učitel na základě ojedinělého dojmu z dílčího výkonu žáka, hodnotí stejně i všechny jeho další výkony (Př. ☹ *Žák napsal na tabuli špatně i ve slově slyšel. Od té doby ho učitel klasifikuje hůř, než by si žák zasloužil.*)

Typy subjektivního hodnocení

Vzhledem k tomu, že subjektivní hodnocení je vlastně profesní kompetencí učitele, zaměříme se na tento typ hodnocení podrobněji. Typů subjektivního hodnocení je celá řada a jejich základem tkví v tom, že každý typ hodnocení vyžaduje zvláštní způsob práce. V následujícím textu se zaměříme na vzájemně protikladné typy hodnocení (Slavík, 1999).

Hodnocení bezděčné x záměrné

Bezděčné hodnocení je spontánní a založené na citech. Proto je toto hodnocení špatně ovladatelné. Jde o celkový dojem z hodnoceného žáka, který můžeme vyjádřit slovy „líbí – nelíbí“. Proto se tomuto hodnocení říká také holistické nebo povšechné hodnocení. Můžeme ho projevit i nonverbálně např. pokývnutím, úsměvem, zamračením se, pohlazením, odmítavým gestem a tak podobně.

! Pozor na nesouhlas spojený s výsměchem, s pohrdáním či se zesměšněním!

Záměrné hodnocení je založeno na zvládnutí svých citových projevů a na schopnosti s nimi cíleně zacházet. Toto hodnocení můžeme *analyzovat*, což znamená, že hodnotíme dílčí vlastnosti nebo schopnosti hodnoceného žáka (Např. ☹ *Hodnotíme, jak žák zvládá i, y u tvrdých a měkkých souhlásek.*). Záměrné hodnocení můžeme i formalizovat. To znamená, že hodnocení ukotvíme do srozumitelné formy, ve které ho můžeme lehce zaznamenat, uchovat a dál s ním pracovat (Např. ☹ *Známkování nebo slovní hodnocení.*).

Hodnocení sumativní x formativní

Sumativnímu hodnocení se říká také finální, protože jeho smyslem je získat konečný přehled o dosahovaném výkonu žáka (viz. příloha č. 1, č. 2). Podstatou sumativního hodnocení je rozhodnutí o žakově umístění na hodnotové škále (Např. 😊 „*prospěl* – *neprospěl*“, „*přijat* – *nepřijat*“ viz. Příloha č. 2). Tento typ hodnocení se používá nejčastěji na konci každého pololetí nebo u přijímacích zkoušek nebo, kdy vyjadřujeme, co se žák naučil, jak se choval apod.

! Pozor na skrývání nedostatků a na záměrné ukazování předností!

Formativní hodnocení můžeme nazývat také korektivní, zpětnovazebné nebo pracovní hodnocení. Jak tyto názvy napovídají, jedná se o hodnocení, které pomáhá žákovi zlepšovat určitý výkon či činnost. Většinou jde o rozhovor učitele a žáka nad průběhem žakovy práce. Cílem je ukázat klady či nedostatky žakovy práce, aby se pozitivním způsobem ovlivnil průběh žakovy práce a následného výsledku.

Hodnocení normativní x kriteriální

U normativního hodnocení je měřítkem hodnocení sociální norma skupiny nebo norma populace. Výkon žáka je tady poměřován s výkonem ostatních žáků, kteří plnili stejný úkol. To znamená, že výkon žáka je vztažen k průměrnému výkonu skupiny nebo populace.

Kriteriální hodnocení, jak napovídá název, spočívá v poměřování výkonu (výsledku) podle předem daných kritérií. Důležité pro tento typ hodnocení je splnění (nesplnění) kritéria a to bez ohledu na výsledky druhých (viz. Příloha č. 2). Aby bylo hodnocení správné, musí být předem dobře vytvořená kritéria, podle kterých bude výkon žáka následně hodnocen (Např. 😊 *Z diktátu dostane žák jedničku za jednu až dvě chyby, za tři až pět chyb dostane dvojku, za šest až osm chyb dostane trojku, čtyřku dostane, když bude mít devět až jedenáct chyb a pětku dostane, pokud bude mít dvanáct a víc chyb.*)

Klasifikace x slovní hodnocení

Klasifikace je hodnocení vyjádřené známkou. Znamka vypovídá o tom, jak daleko je výkon žáka vzdálen od krajních hodnotících poloh (výborného nebo nedostatečného). Ukazuje tedy stupeň úrovně žakova výkonu. Známkou nemusí být pouze číslo (😊 1, 2, 3, 4, 5 - viz Příloha 2), ale může jít o písmeno (😊 A, B, C, D, E, F), ale i o slovo (😊 *nejlepší* – *lepší* – *špatný*).

Jak může učitel použít klasifikaci?

Známka informuje žáka o tom, jak daleko je od vytyčeného cíle. V tomto případě se mění úloha školní známky od „souzení“ žáka k „informování“ žáka. V případě, že známkujeme podle kritérií, nezdůrazňujeme srovnávání žáků mezi sebou (Např. 😊 *Jana měla o něco lepší práci než Katka.*). K hodnocení jedné činnosti si můžeme vytvořit několik kritérií, na jejichž základě má učitel možnost objektivněji posoudit výkon žáka (Např. 😊 *Kritéria hodnocení: gramatická správnost, úprava, originalita,...*). Pokud si učitel zapisuje „dílčí známky“ (podle několika předem stanovených kritérií) získává tak cenné podklady pro informační rozhovor s rodiči.

Klasifikaci můžeme využít i u žáků s postižením nebo u nadprůměrně nadaných žáků, u kterých se doporučuje hodnotit vývoj jednotlivých výkonů. Učitel sleduje výkony žáka v časových odstupech a ty následně porovnává. Za výborný výkon označí většinou ten, ve kterém žák udělal největší pokrok. Toto hodnocení není závislé na výkonech ostatních žáků.

K zamyšlení

„Výborné vysvědčení může signalizovat, že je dítě nadané, učení je baví a ani s chováním nemá problémy. Výborný prospěch mají ale i ti, kteří pracují takzvaně ekonomicky - pochopí, co se po nich chce, ale víc se nenamáhají. Že je učivo nezajímá a ani mu nerozumějí, to už není podstatné. Dobré známky v jejich případě znamenají jen konformitu a dobrou paměť. A na druhou stranu existuje skupina dětí, kterým říkáme »chytří lajdáci«. Jsou nadaní a většinou i pracovití, ale přesto mají ve škole problémy s prospěchem a často i s chováním“ (Kovaříková, B. *Vysvědčení: co říká a co ne. In. Vlasta, 06. 06. 2001, Str. 24*).

Slovní hodnocení hodnotí výkon žáka formou slovní zprávy. Jedná se o hodnocení, které často stojí v opozici vůči klasifikaci. Se slovním hodnocením se můžete v poslední době setkávat stále častěji.

Je od něj vyžadována informativnost ohledně výkonů žáka, kulturní jazykové vyjádření, mělo by ale obsahovat také „postoje žáků, jejich dispozice, úsilí a snahu, a tím umožňuje postižení i skrytého učiva“ (Solfronk, 1996, s. 30). Výhodou je, že se obrací „na žáka jako partnera v rozhovoru, kterému sděluje, co se učiteli na práci líbí víc a co méně. Proto má důležitý motivační i morální důsledek“ (Slavík, 1999, s. 130) Mělo by obsahovat také to, jak žák dosahuje cílů vzdělávání, které stanovuje § 44 školského zákona.

Co by mělo slovní hodnocení obsahovat?

1. vymezení obsahu (významu) kritéria;
2. stanovení míry dosažení kritéria;

3. *popis kontextu; případně*
4. *vysvětlení důvodu hodnocení;*
5. *prognóza budoucího vývoje žákova výkonu a*
6. *preskripce co a jak napravovat, rozvíjet, udržovat* (Slavík, 1999, s. 130 -131).

Příklady formulace slovního hodnocení

1. Uvádíš základní literární směry a jejich významné představitele v české literatuře. Zajímáš se i o světovou literaturu. Máš přehled o nejdůležitějších sbornících, almanaších a literárních časopisech 20. století. Text interpretuješ vlastními slovy, uceleně reprodukuješ přečtený text.

2. Milá Katko,

V německém jazyce jsi v tomto pololetí dosáhla výrazného zlepšení. Umíš pohotově a správně reagovat v běžných konverzačních situacích. Dobře rozumíš krátkým nahrávkám i složitějším textům z časopisů a internetu. Naučila ses používat minulý čas. Nebojíš se s jazykem experimentovat i za cenu chyb. Podaří-li se ti překonat ostych před ostatními, nebudeš mít se svou výslovností žádné problémy. Chceš-li se naučit jazyk opravdu dobře, nesmíš zapomínat na vypracování domácích úloh.

3. Hudební činnosti vykonává s radostí. V každém hudebním oboru prokazuje radost a snahu. Rád (s radostí, se zájmem, s nasazením) se účastní hudebního vyučování.

Zdroj: *Slovní hodnocení na 2. stupni ZŠ, 2006*

Rozšiřující literatura:

ANDRÁŠOVÁ, H. (ed). *Slovní hodnocení na 2. stupni ZŠ. Návody a rady, jak vypracovat slovní hodnocení*. Praha: Raabe, 2006, 122 s. ISBN 80-86307-29-8.

Zákon č. 48/2005 Sb. o základním vzdělání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, § 14 - § 16.

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), § 44, §51, §52, §6

Otázky

1. Jaký význam má hodnocení v rámci výuky?
2. Vyjmenujte jednotlivé typy subjektivního hodnocení.
3. Specifikujte v jakém případě (za jakých podmínek) byste využil/a slovní hodnocení.
4. Na co si musíte dávat pozor, aby Vaše hodnocení bylo co nejobjektivnější a plnilo své funkce?

Poznámka: *Zodpovězením uvedených otázek se připravujete nejenom na výkon svého (budoucího) povolání, ale tyto otázky budou také součástí zkoušek v rámci Vašeho studia.*

Použitá literatura:

ANDRÁŠOVÁ, H. (ed). *Slovní hodnocení na 2. stupni ZŠ. Návody a rady, jak vypracovat slovní hodnocení.* Praha: Raabe, 2006, 122 s. ISBN 80-86307-29-8.

Čáp, J.: *Psychologie výchovy a vyučování.* Praha, SPN 1993.

Červenka, S.: *Proč mám výhrady ke známám.* In: Slovní hodnocení. Kroměříž, IUVENTA 1994.

Červenka, S.: *Učit se. Učit se? Učit se!* Praha, Agentura STROM 1993.

Číhalová, E., Mayer, I.: *Klasifikace a slovní hodnocení.* Praha, Agentura STROM 1997.

Houška, T.: *Škola pro třetí tisíciletí.* Praha, Tomáš Houška 1995.

Jarošová, Z.: *Známka nebo slovní hodnocení?*

http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=26&rok=04&odkaz=znamka.htm

Jarošová, Z.: *Známkování a slovní hodnocení.*

http://www.modernivyucovani.cz/mv/clanek.aspx?a=1&prmKod=MV_My09a08A

Kovaříková, B.: *Vysvědčení: co říká a co ne.* In. *Vlasta*, 06.06.2001

www.budanka.cz/user_data/zpravodajstvi/Napsali/2001/vysvedceni.doc

Matějček, Z. *Známkovat či neznámkovat?* 6. 5. 2003 <http://www.rodina.cz/clanek3173.htm>

Matějček, Z. *Známky nebo slovní hodnocení?* 6. 5. 2003

<http://www.rodina.cz/clanek3170.htm>

Novák, J. A.: *Dítě ve škole: školní hodnocení.* Praha, EM - Effect 1990.

Slavík, J.: *Hodnocení v současné škole.* Praha, Portál 1999.

Solfronk, J.: *Zkoušení a hodnocení žáka.* Praha, Pedagogická fakulta UK 1996.

Spilková, V.: *Standardy na 1. stupni ZŠ očima PAU.* Praha, STROM 1994.